

เทศน์เช้า วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๑

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาพูดถึงธรรมะไง ถ้าไม่มีธรรมะนะมองโลกนี่ไม่ออก ถ้าโลกนี่มองโลกเป็นวิทยาศาสตร์ โลกนี่เป็นวิทยาศาสตร์ เรามองกันเป็นเรื่องโลก เพราะโลกกับธรรม เหริยญมี ๒ ด้าน ถ้าเหริยญมี ๒ ด้านนะ ด้านของธรรมอยู่ที่ไหน? ถ้าด้านของธรรมนะ ด้านของธรรมมันเป็นธรรมสังเวชไง มันเป็นผลของวิภูฏะ เห็นไหม ตั้งแต่เกิดมา ตั้งแต่เด็กอ่อน ตั้งแต่โตมาเป็นหนุ่ม เป็นสาว ตั้งแต่แก่เฒ่าชราภาพไป แล้วก็ตายไป

นี่มันเป็นวิทยาศาสตร์นะ มันเป็นวิทยาศาสตร์ แล้วเราจะแก้กันอย่างไร? ถ้าแก้กันอย่างไร? ถ้ามองเรื่องโลก เราอยู่เรื่องโลกเราก็จะทุกข์ใจ เสียใจ หรือถ้าเป็นผู้นำก็จะเข้มแข็ง ก็จะพากันไปอย่างนั้นไง พากันออกจากวิภูฏะ แต่มันออกไม่ได้หรอก แต่ถ้าเป็นธรรมนะมันปลงธรรมสังเวชไง มันเวียนตายเวียนเกิดอย่างนี้ มันมีสภาวะแบบนี้ ถ้าไปกับโลกเราจะมีความสำเร็จเสียใจไปกับมัน แต่ถ้าเป็นธรรมนะมันปลงธรรมสังเวช ถ้าธรรมสังเวชมันแก้ไขอย่างไรล่ะ?

ถ้าแก้ไขนะ มันเหมือนถ้าเป็นโลกนี่มันจนตรอก มันจนตรอกจนมุมนะ มันเอาตัวรอดไม่ได้หรอก มันออกจากโลกไม่ได้ วังน้ำวนไง วังน้ำวนตามกระแส คุณดูอย่างสิ่งที่เป็นเศษสวะที่มันลอยไปตามน้ำ เห็นไหม ถ้ามันลอยไปตามน้ำนะ ถ้ามันไม่ไปติดที่ใด มันไม่ไปติดแก่ง ไม่ไปติดสิ่งที่กีดขวางมัน มันจะลงทะเลแน่นอน

ในการประพฤติปฏิบัติเราก็เหมือนกัน ในการประพฤติปฏิบัติ ถ้าเราไม่คิดในสิ่งใด คิดในโลกไง แล้วคิดดูว่ามันจะออกทะเลได้ไหม? เพราะแม่น้ำมันก็คดเคี้ยวขนาดไหน? มันมีเกาะมีแก่ง มีดอนตลอดไป นี่เป็นโลก ถ้าเป็นธรรมนะ เป็นธรรมย้อนกลับมาที่นี้ ย้อนกลับมาแก้ไขที่เริ่มต้นของความคิด เริ่มต้นของตัวปฏิสนธิจิต ปฏิสนธิจิต ถ้าไม่แก้กันที่นี้ ไปแก้กันข้างนอกไม่ได้

ถ้าแก้งานนอก เห็นใหม่ คุณเกิดมานี่ เราเกิดมาในสถานภาพของสังคมต่างๆ กัน มันต่างๆ กันเพราะอะไรล่ะ? แต่คนเรานั้นไม่ใช่คิดและชั่วด้วยการเกิด มันคิดและชั่วที่การกระทำ คนเราทำการกระทำนะ พระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล คุณสิพุทธจริยาวัตรขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้สุดยอดเลย แล้วก็มีพระนันทะที่ว่าเหมือนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก แต่พระอรหันต์ในสมัยพุทธกาลก่อนก็มี สิ่งที่เป็นก่อนก็มี สิ่งที่เป็นอะไรก็มี สิ่งต่างๆ อย่างนี้มันมาจากไหน?

นี่เป็นเรื่องโลกนะ เรื่องของร่างกาย เรื่องของความคิดนี่เป็นโลก ความคิดก็เป็นโลก เพราะความคิดมันเกิดมาจากจิตไม่ใช่ตัวจิต แต่ถ้าเป็นกรรม กรรมมันย้อนกลับได้ มันทวนกระแสได้ แต่เวลาเราประพฤติปฏิบัติเราเอานิสัยโลกมาใช้กัน ไปอยู่กับครูบาอาจารย์ เห็นใหม่ หลวงปู่มั่นท่านพยายามฝึกฝนของท่านมาก่อน ถ้านิสัยของกรรมล่ะ? นิสัยของกรรมต้องขอนิสัย ขอนิสัยมันฝืนใจ ฝืนความคิดของโลก ถ้าเราคิดในแนวทางของโลกมันเหมือนกับร่องน้ำ กระแสน้ำ ร่องน้ำ สันปันน้ำ น้ำต้องไหลไปตามปันน้ำนั้น

นี่ก็เหมือนกัน ถ้ายังคิดเรื่องโลกอยู่ เราคิดเรื่องโลกอยู่ แล้วเราเอาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาตรึกในกรรม มันก็ตรึกโดยนิสัยของเรา มันตรึกด้วยความเห็นของเรา เห็นใหม่ มันไม่เป็นธรรมวันยังค่ำ เราต้องสยบมันให้ได้ก่อน เราต้องสยบมัน สยบความคิดเรื่องโลกนี้ให้ได้ก่อน นี่ความคิดเรื่องโลกมันเห็นเป็นเรื่องไร้สาระนะ อย่างข้อวัตรปฏิบัติมันเห็นเป็นเรื่องของเล็กน้อย เรื่องของเล็กน้อยนะ หลวงปู่ฝั้นท่านพูดประจำ

“เขื่อนมันจะแตก มันแตกจากตามด แตกจากสิ่งที่เป็นรอยร้าวเล็กน้อยนี้แหละมันทำให้เขื่อนแตก เขื่อนพังได้”

นี่ก็เหมือนกัน หลวงปู่มั่นท่านพยายามให้มีข้อวัตรปฏิบัติประจำใจไป ท่านบอกว่าให้มีข้อวัตรติดหัวมันไป ติดหัวคือหัวใจใจ หัวใจคือความคิด ความคิดมันยอมรับ ความคิดมันเห็นประโยชน์นะ ข้อวัตรปฏิบัติมันเห็นประโยชน์มาก เก็บเล็กผสมน้อยมันทำให้เราเข้มแข็งขึ้นมาได้ แต่ถ้าความคิดว่านั่นก็ไม่มี ความหมาย นั่นก็เป็นของเล็กน้อย นั่นก็มองข้าม สิ่งที่ยิ่งใหญ่จะเอาสมาธิ จะเอาปัญญา แต่ไม่เตรียมใจของตัวเองเลย

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก เวลาจะปั้นหม้อปั้นไหต้องนวดดินก่อน ถ้าไปดูที่ดินนะ ถ้าเราหมักดิน เรานวดดิน ดินที่มันดีขึ้นมา มันปั้นขึ้นมาแล้วมันจะไม่มี ความขรุขระ

เสียหาย แต่เราคิดว่าคืนไม่สำคัญไง คืนมันของเล็กน้อยใครก็ทำได้ เราจะรอปั้นหม้อปั้นไหเลย แล้วเราจะเผา เราจะให้มันเป็นหม้อเป็นไหขึ้นมา แต่เวลาเป็นหม้อเป็นไหขึ้นมามันก็ชำรุดเสียหาย

ความชำรุดเสียหายในการกระทำ เห็นไหม นี่ถ้ามีข้อวัตรปฏิบัติมันจะเริ่มต้นตั้งแต่เราหมักดินของเรา เราเตรียมความพร้อมของเรา ข้อวัตรปฏิบัติมันถึงเป็นธรรม ถ้าเป็นธรรม นี่ต้นมันจะตรงมาแต่ต้น ถ้าตรงมาแต่ต้นนะคนมันจะไม่เห็นอย่างนี้หรอก เพราะอะไรรู้ไหม? เพราะใจเรามันมาจากโลก

คนเราเกิดมาจากโลกหมด เราเกิดมานี้เป็นโลกทั้งนั้นแหละ เราเกิดเป็นโลก ถ้าเป็นโลกแล้วต้องมีการแข่งขันด้วย ทุนนิยม ต้องศึกษา ต้องมีความรู้เพื่อมีที่ยืนในสังคม ที่ยืนในสังคมเห็นไหม ถ้าคนฉลาดแล้วดีด้วยจะเป็นประโยชน์มาก คนฉลาดแล้วโงง โอ้โฮ มหาศาลเลยนะมนุษย์นี้ ปัญญาของคนมันคมมัน โงง มันรังแกคนได้มากมายมหาศาลเลย เวลาสัตว์มันจะทำร้ายกันขึ้นมา มันก็ทำร้ายกันแต่อาวุธในเชิงเล็บของมันเท่านั้นแหละ

แต่มนุษย์นะอยู่เฉยๆ นี่หลอกให้เขามาจ้านกับตัวเองได้ทั้งนั้นนะ ว่างเล่ห์ วางกล แล้วถ้าเป็นคนฉลาดด้วย คนดีด้วย คนที่มีศีลธรรมในหัวใจด้วย แต่คนฉลาด คนดีขนาดไหนมันก็ดีในโลก เห็นไหม โลกก็ปัญญา ถ้าโลกก็ปัญญามันต้องลดทิฐิมานะ การที่มีข้อวัตรปฏิบัติมันลดทิฐิมานะของเรา ทิฐิมานะ ความมานะอหังการ อหังการในหัวใจ แล้วความสงบมันสงบมาจากไหน? ถ้ามันเป็นฉานสมาบัติมันมีกำลัง เห็นไหม

จิตที่เป็นฉานสมาบัติ มันมีกำลัง มันส่งออกของมัน มันไม่ย้อนกลับ ไม่ทวนกระแส ถ้าเป็นสัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิมันควรแก่การงาน มันอ่อนนุ่มต่อมตนใจ อ่อนนุ่มต่อมตนกับธรรม แล้วเวลาจะเกิดขึ้นมันจะงอกงามตามความเป็นจริง คุณต้นไม้สิ ต้นไม้เวลามันแตกยอดขึ้นมามันแตกขึ้นมาจากดิน เห็นไหม มันอ่อนนุ่มต่อมตนไหม? มันอ่อนนุ่มมาก ใบอ่อนของมันกว่ามันจะเป็นใบแก่ขึ้นมา กว่ามันจะเข้มแข็งของมันขึ้นมา มันต้องเป็นของมันขึ้นมา

นี่หน่อของพุทธะไง ปัญญาเป็นโลกุตระปัญญามันจะเกิดขึ้นมาจากกวางสะ จากภพของเรานี้แหละ เพราะอะไร? เพราะโศคาบันก็มีจิตนะ จิตนี้กลั่นออกมาจากอริยสัง โศคาบัน สกิทาคามี อนาคามี จิตมันกลั่นออกมาจากอริยสัง สิ่งที่จิตมันกลั่นออกมาจากอริยสังเพราะ

อะไร? เพราะมันมีตัวรับรู้ มันมีการกระทำ มันมีความเป็นไป แต่ถึงที่สุดนิพพานต้องทำลายตัวภพ ทำลายตัวที่รับรู้มา

นี่ผู้มีอิทธิพลที่สูงที่สุดคืออวิชชา มันทำลายเขาหมดนะ มันทำลายสภาวะต่างๆ รอบข้างนั้นหมดเลย มันทำลายเขามาหมด ทำลายด้วยมรรคญาณ ทำลายเขาหมด สุกทัยแล้วมันจะมีอิทธิพล อิทธิพลมันละเอียดอ่อน เห็นไหม อวิชชาตามจินตนาการของเรา อวิชชามันมีโทษมากก็คือว่ามันเป็นยักษ์เป็นมาร แต่ความจริงอวิชชาคือความฟ่องใสของจิต มันละเอียดอ่อนมากนะ มันมีความฟ่องใส มันเป็นความอ้อยสร้อย มันทำให้เราตายใจ เราคุ้นชินกับมันไง เราไม่กล้าทำหรือ

ดูสิเวลาว่าความว่าง ธรรมะเป็นความว่าง ใจนี้เป็นความว่าง ใจี้ความว่าง ใครรู้จักความว่าง? นี่ความว่าง เห็นไหม มันว่างด้วย มันฟ่องใสด้วย มันฟ่องใส มันประภัสสร สิ่งนั้นมันเป็นอวิชชานะ

ในมหายานบอกว่า “เจอพุทธะที่ไหน ให้ฆ่าพระพุทธเจ้าก่อน” เราฟังกันแล้วมันก็ฟังไม่ได้นะ ในความศรัทธาของเรา เราเทิดทูนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราเทิดทูนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วให้ฆ่า ฆ่าได้อย่างไร? มันคือฆ่าอวิชชาไง เพราะมันแฝงมาเห็นไหม แม้แต่ตัวพุทธะ อวิชชามันก็แฝงมา มันแฝงมากับอวิชชา เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเยี่ยมมารใจ

“มารเอ๋ย เธอเกิดจากความดำริของเรา เธอจะเกิดจากใจของเราอีกไม่ได้”

ขณะที่ความคิดของเรา โดยสามัญสำนึกของโลกมันแฝงมา อวิชชามันแฝงมากับความคิดเรานี้แหละ แฝงมากับความรู้สึกเรานี้แหละ สิ่งที่แฝงมาแล้วเราทำไม่ได้ เราไม่กล้าทำ นี่กิเลสเป็นเรา อวิชชาเป็นเรา สรรพสิ่งเป็นเรา ถ้าเป็นเรามันแฝงมาเต็มตัวเรา เห็นไหม แต่ถ้าเป็นข้อวัตรปฏิบัติมันแยกออก มันทำให้เรายอมรับ ขอมรับกตिका ขอมรับธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขอมรับคือธรรมาวุธ อาวุธมันจะเกิดตรงนี้ไง อาวุธมันจะเกิด ธรรมมันจะเกิด ธรรมมันจะเกิดเพราะไม่ใช่ความคิดของเรา ไม่ใช่ความเห็นของเรา มันเป็นความเห็น เป็นธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นมัชฌิมาปฏิปทา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่ต้องสร้างขึ้น ศิลเราก็

ต้องสร้างขึ้นมา ถ้าคิดเป็นความปกติของใจ ก้อนหินนะ ขอนไม้ สิ่งต่างๆ ที่ไม่มีชีวิตมันก็ปกติของมัน มันไม่ไปเบียดเบียนใครเลย เราต่างหากไม่พอใจว่ามันไม่อยู่กับที่ มันดูแล้วไม่สวยงาม เราไปปรับแต่ง ไปย้ายที่มัน เห็นไหม

นี่ก็เหมือนกัน สิ่งที่มีมันเป็นปกติของใจมันมีชีวิต มันมีกำลังของมัน แล้วถ้ามันสะสมขึ้นมามันเป็นพลังงานที่มีชีวิตใจ มันไม่ใช่พลังงานที่ไม่มีชีวิต ปราศจากชีวิต เห็นไหม ว่างๆ ว่างๆ ไม่มีสติ มันไม่มีการสืบต่อ มันว่างโดยปฏิเสธ ว่างโดยไม่เป็นสัมมาสมาธิขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าสัมมาสมาธิๆ มันสัมมาสมาธิของเรา ของเราคือความที่ฐิฎมานะมันพอใจ ถ้ามันว่างอย่างนี้ มันพอใจอย่างนี้ เราคิดพอใจแล้วมันเป็นความว่าง มันพอใจ ว่างเพราะพอใจ ว่างเพราะกิเลสใจ ว่างเพราะอนุสัย ว่างเพราะความนอนเนื่องมากับใจ

“มารเอ๋ย เธอเกิดจากความดำริของเรา”

มันดำริให้ว่าง มันดำริให้เราพอใจ เราก็ไปพอใจกับมัน เห็นไหม มันดำริ มันคิดมา มันปรุงแต่งมาจากกิเลสของเรา อาศัยธรรม อาศัยสัจจะความจริง แล้วเอากิเลสเราปรุงแต่งมา แต่ถ้าเรามีข้อวัตรปฏิบัติ ข้อวัตรมีการกรองใจ นิ้ธรรมและวินัยมันเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส แต่เวลามรรคญาณมันเกิดขึ้นมา สภาวะสัจจะความจริงขึ้นมา มันจะฆ่ากิเลส

การฆ่ากิเลส เห็นไหม เจอพุทธะที่ไหน ให้ฆ่าพุทธะก่อน จิตเดิมแท้ที่ส่องใส จิตเดิมแท้ที่หมองไปด้วยอุปกิเลส จิตเดิมแท้ที่ส่องใส จิตเดิมแท้ที่ผู้ข้ามพ้นกิเลส การข้ามพ้นกิเลส การข้ามพ้นด้วยมรรคญาณ สิ่งที่จะข้ามพ้น ข้ามพ้นด้วยอะไรล่ะ? ถ้ามันส่องใสแล้วมันต้องข้ามพ้นทำไม? ถ้ามันเป็นธรรมแล้วมันจะข้ามพ้นทำไม? นิ้กิเลสเป็นเรา สรรพสิ่งนี้เป็นโลก โลกหยาบ โลกละเอียด ละเอียดสุดในหัวใจนะ กิเลสมีอย่างหยาบ มีอย่างกลาง มีอย่างละเอียด ละเอียดสุดในหัวใจ

ในการประพฤติปฏิบัติ นิ้ธรรมะที่เกิดขึ้นมาเราสร้างสมขึ้นมา เห็นไหม สภาวะธรรม โลกกับธรรม ชีวิตปัจจุบันนี้โลกกับธรรม คุณิเราเจ็บไข้ได้ป่วยเข้าโรงพยาบาล ถ้าเป็นโลกนะเราอยากหาย เราจินตนาการไป เราต้องการ มันเกิดตัดหาความทะยานอยาก ถ้าเป็นธรรมนะ เป็นธรรม โลกนี้สัจธรรม สภาพร่างกายมันเสื่อมไปเป็นธรรมคา จิตใจเรา จิตใจ เห็นไหม นี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนเป็นธรรมะไว้แล้ว

“ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ”

เป็นลาภอันประเสริฐ แล้วนี่เราทุกขลาภ มันเสื่อมสภาพ มันมีความทุกข์ เห็นไหม เราจะแก้ไขมัน เราจะบำรุงรักษาขึ้นมาเพื่อให้จิตใจที่อาศัยร่างกายนี้ให้ได้มีโอกาส ให้ความเจ็บไข้ได้ป่วยไม่มากคืบ เวลาเราคนนอนผ่อนอาหารกันไม่ให้ธาตุขันธ์มันมีกำลัง กำลังมันทับจิต จิตนี้สำคัญมาก หัวใจสำคัญมาก ถ้าหัวใจสำคัญมาก พอมันเจ็บไข้ได้ป่วย ถ้ามันไม่เข้าใจตัวมันเอง มันก็เจ็บไข้ได้ป่วยด้วย คือมันเศร้าเสียใจไปกับความเสื่อมสภาพของร่างกาย แต่ถ้าเป็นธรรมเห็นไหม เป็นธรรมนี้เรามีปัญญา เราใคร่ครวญมัน

นี่มันเสื่อมสภาพเป็นธรรมดา แล้วกลัวไหม? จะกลับมาเกิดอีกไหม? จะกลับมาทุกข์ซ้ำ ๒ ซ้ำ ๓ อีกไหม? ถ้าเกิดมา เกิดมาด้วยความเกิดของมนุษย์ มนุษย์ต้องเกิดมาอย่างนี้ เกิดเป็นเด็กขึ้นมาแล้วก็จะแก่ เกิดมาเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้วก็จะชราคร่ำคร่าไปอย่างนี้ แล้วก็จะเจ็บป่วยซ้ำซากอยู่อย่างนี้ นี่เราจะเกิดอีกไหม?

นี่ธรรมไง ถ้าเกิดธรรมมันเกิดปัญญา เกิดปัญญาการแยกแยะ แยกแยะชีวิต แล้วเราก็ไม่ไปจวนกับมันไง เราจะไม่ทุกข์ยากกับมัน มันก็เจ็บไข้ได้ป่วยอย่างนี้ คุณพระอรหันต์ที่ท่านสิ้นกิเลสแล้ว เห็นไหม นี่เจ็บไข้ได้ป่วยก็พยายามไปหาหมอ หาหมอรักษาไง วิหารธรรม พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ เวลาสิ้นกิเลสไปแล้วอยู่ด้วยวิหารธรรม เคนจกรม นั่งสมาธิภาวนาอยู่ในความสุข พระอรหันต์แล้วทำไมต้องประกอบความเพียร? ประกอบความเพียรคือไม่ให้ธาตุขันธ์มันทับใจ คุณถ้าธาตุขันธ์มันทับ ของมันเสีย เลือดลมมันไม่เดินเราก็เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นธรรมดา

นี่ร่างกายมันเป็นธรรมดาของมัน เห็นไหม ขยับ บริหารมัน บริหารให้มันไม่ทับหัวใจ แล้วนี่เวลาความคิดกับจิต เราเคนจกรมขึ้นมา เคนจกรมมาเพื่อพิจารณาธรรม พิจารณาธาตุขันธ์ ขันธ์ที่มันหมุนมันเป็นไป คุณลมพัดแดดออกวัดค่าของมัน ลมพัดมีความเย็นขนาดไหน? แดดออกมีความร้อนขนาดไหน? แล้วหัวใจรับรู้ไว้

นี่วิหารธรรม รู้ตามความเป็นจริงใจ รู้ตามความเป็นจริงมันมีความสุขของมัน นี่แยกออกต่างอันต่างอยู่ จิตก็เป็นจิต ธรรมก็เป็นธรรม นี่สิ่งที่สภาวะมันหลุดออกไปแล้วมันก็หลุดออกไป ร่างกายต้องอยู่สภาพของมัน เห็นไหม นี่เข้าโรงพยาบาลไปก็รักษาไปเพื่อไม่ให้มันกด่วงเฉยๆ เท่านั้นเอง แต่ถ้าเป็นทุกข์ ถ้าเป็นโรค เข้าไปแล้วมันวิตกพิจารณา ร่างกายก็เจ็บไข้ได้ป่วย หัวใจก็เจ็บไข้ได้ป่วย แต่ถ้าเป็นธรรมนะ ร่างกายเจ็บไข้ได้ป่วย หัวใจสภาวะธรรมมันตรึงขึ้นมา

ดอกบัวมันเกิดจากโคลนตม ความคิดที่เกิดจากใจ มันเกิดจากร่างกายที่เจ็บไข้ได้ป่วย
ขึ้นมา มันสดชื่นนะ มันเห็นแล้วมันไม่แบกรับใจ หัวใจมันไม่ป่วยไปกับร่างกายนี้ มันปล่อย
ร่างกายนี้ตามความเป็นจริง เจ็บขนาดไหนนะมันก็เวทนาสักแต่ว่าเวทนา จิตก็เป็นจิต มันอยู่โดย
ธรรมชาติของมัน ถ้ามันเสื่อมสภาพมากนักราก็ปล่อยมันไป ถ้ามันไม่เสื่อมสภาพมากนักราก็
ดูแลรักษามันไป

จิตกับร่างกายมันแยกออกจากกัน มันไม่เป็นทุกข์กับเราหรือ มันไม่เป็นทุกข์กับมัน แต่
ทำไมต้องรักษาละ? ก็รักษาไว้ ถ้าไม่รักษาไว้ คนเจ็บมาก เจ็บน้อย ถ้ารักษาความเจ็บมาก ความ
เสื่อมสภาพมาก แล้วมันสมบูรณ์ขึ้นมา ความเสื่อมสภาพนั้นมันก็ไม่กดทับจิต เห็นไหม พระ
อรหันต์ไม่ใช่คนโง่หรือ ไม่ใช่ว่ามันไม่ใช่เราแล้วก็ไม่ดูแลรักษา ดูแลรักษานะ ดูแลรักษาอยู่ใน
วิหารธรรมเพื่อไม่ให้กดทับใจ

นี่เป็นโลก เห็นไหม เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เรื่องโลกก็เป็นโลก ถ้าเรื่องธรรมเราจะเห็น
สภาวะของมัน ถ้าเห็นสภาวะของมัน โลกกับธรรมอยู่ด้วยกัน แต่คนถ้าเป็นโลกไม่เห็นธรรม จะ
ยึดมันถือมัน จะวิตกวิจารณ์ไปกับมัน แต่ถ้าเป็นธรรมนะ เห็นมันแล้วปลงธรรมสังเวช เพราะมัน
เห็นไหม? พอเห็นนี่มันรู้สึกไหม? มันรับรู้ไหม? มันรับรู้ทั้งนั้นแหละ แล้วมันสังเวชไป

วิภูฏะเป็นอย่างไร การเกิดและการตายเป็นผลของวิภูฏะ การเกิดเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก
เป็นญาติกันมาเป็นผลของวิภูฏะ วิภูฏะคือมาพบกัน มาดี มาแล้วส่งเสริมกัน วิภูฏะ เห็นไหม
มาแล้วกระทบกระทั่งกัน เป็นผลของวิภูฏะ เป็นผลของกรรม เราสร้างกรรมไว้แล้วมันถึงเป็น
สภาวะแบบนั้น แล้วเจอแล้วนี่ผลของกรรม กรรมเวลามันมาประสบแล้วเป็นวิหารธรรม คือ
ธรรมหรือเปล่า? หรือจะเป็นกิเลส ถ้ากิเลสมันก็เจ็บแค้น มันก็มีความเจ็บช้ำน้ำใจ ถ้าเป็นธรรม
นะ อืม นี่ปลงธรรมสังเวช มันสลัดใจ

นี่ผลของวิภูฏะเป็นอย่างไร ผลของวิภูฏะเกิดจากใจ ใจมันสร้างสมของมันมา มันถึงเป็น
สภาวะแบบนี้ นี่เห็นผลของวิภูฏะ เห็นไหม แล้วเอาใจออกจากมัน ผลของวิภูฏะมันเป็นวิบาก
มันเป็นผล มันเป็นผลที่ต้องประสบอย่างนี้ พระอาทิตย์ขึ้นมันต้องมีถึงกลางวัน แล้วมันต้องถึง
ตอนเย็นพระอาทิตย์จะตกไป พระอาทิตย์มันขึ้นมาแล้วมันต้องเคลื่อนของมันไป มันจะต้องแสง
ออกมาจากโลกนี้ เกิดมาแล้วมีสภาวะแบบนี้ แล้วจะเกิดอีกไหม? จะตายอีกไหม? เห็นไหม
ธรรมมันเกิด มันพิจารณาของมันนะ

โลกกับกรรม สภาวะโลกเป็นอย่างนี้ ผลของวิญญูะ แล้วถ้ามีกรรมรักษามันแล้วเราจะไม่
หมุนเวียนอีก แต่ถ้าเราทำไม่ได้ เราทำไม่ถึงที่สุด เราเอาบุญกุศลพึ่งพาไป เกิดดี เกิดในสิ่งที่ดี เกิด
มาแล้วไม่ให้มันทุกข์ยากมากนัก แล้วถ้ามีคุณธรรมมันสะสมขึ้นมาเป็นอินทรีย์ เป็นพละ เป็น
กำลังที่สามารถเป็นมรรคญาณเข้ามาได้ มันจะมาชำระของเรา ถ้าไม่มีธรรมมาชำระ มันไม่ถึง
ที่สุดหรอก มันจะเวียนตายเวียนเกิดไปอย่างนี้

วิญญูะเป็นอย่างนี้ ผลมันเป็นอย่างนี้ ผลของมันเป็นอย่างนี้ แล้วเราจิตที่มันเป็นผล ผลจาก
นอก ผลจากใน ผลจากข้างในมันยังละไม่ได้ มันก็ต้องสืบต่อไป ถ้าผลจากข้างในมันละได้ ผล
ของวิญญูะเป็นอย่างนี้ แล้วจิตนี้เป็นวิวิญญูะ จิตนี้จะไม่หมุนไปตามวิญญูะอีก มันจะมีความสุข
ของมันเพราะเป็นธรรมนะ จากโลกๆ นี้แหละ เราเกิดในโลก เราทำให้เป็นธรรมขึ้นมาได้ ถ้าเรา
เกิดในโลกแล้วเราทำขึ้นมาได้ มันจะเป็น โลกอย่างนี้ตลอดไป

ใจก็เป็นโลก กายก็เป็นโลก เป็นเรื่องของโลก คือเป็นสิ่งหมุนเวียนไปในวิญญูะ ถ้าใจเป็น
ธรรม มันออกจากวิญญูะเป็นวิวิญญูะ เห็นไหม ร่างกายนี้เป็นวิญญูะแน่นอน มันต้องเสื่อมสภาพ
ไปแน่นอน แต่ใจเป็นวิวิญญูะต่อจากวิญญูะได้ นี่คือโลกกับกรรมอยู่กับเรานี้แหละ แต่ปัญญาเรา
แยกได้อย่างไร มันจะมีปัญญา มีความเห็นอย่างไร มันจะเห็น โลกกับกรรมคือใจเราเหมือนกัน
แต่มนุษย์นี้แหละใจเป็นธรรม แล้วพ้นจากกิเลสได้ เอวัง